

Československé legie

ČESKOSLOVENSKÉ LEGIE V RUSKU	4
ČESKOSLOVENSKÉ LEGIE VE FRANCII	16
ČESKOSLOVENSKÉ LEGIE V ITÁLII	17
ČESKOSLOVENŠTÍ DOBROVOLNÍCI V SRBSKÉM VOJSKU	18
ČESKOSLOVENSKÉ LEGIE V ČESKOSLOVENSKU.....	20
VÝZNAM	21
LEGIONÁŘI PO VÁLCE	22
LEGIONÁŘSKÁ A PRVOVÁLEČNÁ LITERATURA.....	24

Československé legie je označení používané pro jednotky dobrovolnického zahraničního vojenského odboje Čechů a Slováků za první světové války (a ruské občanské války). Legie tvořili čeští a slovenští krajané žijící v zahraničí a bývalí vojáci rakousko-uherské armády, kteří se po zajetí armádami Dohody rozhodli dobrovolně vstoupit do řad legií. Tím porušili vojenskou přísahu rakousko-uherskému císaři a jasně deklarovali svůj cíl vybudovat samostatný stát Čechů a Slováků. Jejich zásluhou vznikla v roce 1918 Československá republika.

Název československé legie vznikl až po válce, za války se používalo souhrnné označení **revoluční dobrovolná vojska** (později zahraniční čs. vojska). Základ těchto vojsk začal vznikat již v roce 1914 z dobrovolníků, českých krajanů, kteří se hlásili do carské armády v Rusku a Cizinecké legie ve Francii. Čeští krajané v Rusku, z Varšavy, jejího okolí a z území Volyně, vytvořili jednotku zvanou „Česká družina“ (nejednalo se pouze o Čechy a Slováky, ti však měli velkou převahu). Krajané ve Francii byli v rámci francouzské Cizinecké legie začleněni do samostatné roty, pro kterou se vžilo označení „rota Nazdar“. Počet českých a slovenských dobrovolníků se postupně navyšoval. Od roku 1917 se tvořily legie také v Itálii.

Koncem války měly jednotky československých zahraničních vojsk celkem přes 140 000 dobrovolníků (*dobrovolců, bratrů* – oficiální označení příslušníka vojska). Celkem padlo 5 152 československých legionářů, z toho 4 112 v Rusku, 630 ve Francii a 410 v Itálii. z celkového počtu padlých Čechů, Moravanů a Slezanů, kteří ve Velké válce bojovali, tvořili padlí legionáři 4 %.

Podle místa působení lze legie rozdělit na:

československé legie v Rusku

československé legie ve Francii

československé legie v Itálii

Kancelář čs. legií uváděla k říjnu 1932 údaje v sousední tabulce. "Ostatní" jsou vojáci čs. legií, kteří buď nebyli řádně propuštěni nebo se přihlásili až po 28. 10. 1918.

	Rusko	Francie	Itálie	celkem
legionáři	60 109	9 367	19 225	88 701
ostatní	10 913	2 479	7 510	20 902
ztráty	4 120	560	725	5 405

Jednotlivé pluky byly číslovány podle místa působení: v Rusku od čísla 1, ve Francii od čísla 21 a v Itálii od čísla 31.

Kromě toho bojovali českoslovenští dobrovolníci i v dalších armádách, zejména asi 32 tisíc amerických krajanů ve francouzské a americké armádě. Dále působilo kolem 1 400 dobrovolníků v srbské armádě a kolem 1 000 dobrovolníků v armádě britské. Ačkoliv se v americké, srbské ani britské armádě nepodařilo utvořit samostatné československé vojenské oddíly, bývají

tito dobrovolníci někdy neoficiálně označováni za legionáře. Zvláště v případě srbských dobrovolníků je to nejvýraznější a někdy se tak hovoří o "srbské legii".

Československé legie v Rusku

Byly to dobrovolnické vojenské jednotky na ruském území v letech 1914–1920, jež bojovaly nejdříve proti rakousko-uherské armádě a Němcům na Ukrajině a poté za ruského cara spolu s Bílou armádou proti Rudé armádě. Jeden z hlavních velitelů legií v Rusku byl Radola Gajda.

Předchůdcem legií byla Česká družina. Dne 7. ledna 1919 bylo z brigády vytvořeno **Československé vojsko na Rusi**, které již bylo součástí Československé armády a samozřejmě zejména zásluhou Masarykovou i francouzské (velitelem legií byl Maurice Janin). Československé vojsko na Rusi tvořily tři divize, jejichž jádrem bylo 12 pluků střeleckých a dva pluky jízdní a několik dělostřeleckých baterií.

Boje na Ukrajině

Bitva u Zborova

Bitva u Zborova (1.–2. července 1917) představovala součást tzv. Kerenského ofenzívy a představovala první významné vystoupení Československých legií na východní frontě. Úspěch československých jednotek byl natolik výrazný, že ruská prozatímní vláda poté zrušila veškerá omezení na formování nových jednotek z českých a slovenských zajatců.

Průběh bitvy

Ještě před bitvou, která byla vedena v blízkosti ukrajinské obce Zborova, byli v průběhu dělostřelecké přípravy těžce zraněni dva pozdější významní českoslovenští generálové Jan Syrový (přišel o oko) a Otakar Husák.

Československá střelecká brigáda o síle asi 3500 mužů (1. střelecký pluk „Mistra Jana Husa“, 2. střelecký pluk „Jiřího z Poděbrad“, 3. střelecký pluk „Jana Žižky z Trocnova“) dosáhla úspěchu na vedlejším směru v rámci Kerenského ofenzívy, když prorazila přes čtyři linie rakousko-uherské armády až do hloubky asi 5 km a získala velký počet zajatců a válečného materiálu. Proti Československé střelecké brigádě zde stály část 86. pěšího pluku a 6. pěšího pluku 32. uherské pěší divize a rakouské pěší pluky č. 35 (Plzeňský) a č. 75 (Jindřichohradecký) z 19. pěší divize o síle asi 5500 mužů, dobře vyzbrojených a výborně vyzbrojených.

Oproti tomu měla Čs. střelecká brigáda velmi slabou výzbroj, nedostatek kulometů a zcela nedostatečná byla i výstroj vojáků. Ztráty Čs. střelecké brigády při této bitvě byly 185 padlých a zemřelých následkem zranění a asi 700 zraněných. Krvavý byl zvláště polední boj o Mogilu, opevněné návrší držené maďarským plukem. Tam padla většina českých a slovenských legionářů.

Zajímavosti

S bitvou jsou spojováni hned tři budoucí českoslovenští prezidenti. Zatímco T. G. Masaryk bitvu sledoval z Petrohradu pomocí telegramů

a válečných vývěsek, Ludvík Svoboda se jí účastnil v poli jako legionář, kde proti němu podle legendy stál na straně Rakouska-Uherska Klement Gottwald. Přítomnost Klementa Gottwalda však nelze podle dobových pramenů potvrdit. Podle historičky Lenky Bobíkové byl v červnu 1917 na východní frontě zraněn a z nemocnice v Marmaros-Sighetu se vrátil až v srpnu téhož roku.

U Zborova bojoval 1. střelecký pluk ještě pod názvem pluk „*Svatého Václava*“. Po zborovské bitvě, když profesor Masaryk navštívil československé legionáře, dovolil si jako předseda Československé národní rady tento pluk přejmenovat na pluk „*Mistra Jana Husa*“. Souhrnně byly výše uvedené pluky označeny ruským velením čestným názvem „pluky 18. června“ (na tento den přišlo dle ruského kalendáře zahájení Kerenského ofenzívy, den před zborovskou bitvou) a mohly si na své prapory a korouhve připevnit čestné svatojiřské stuhy. Vrchní velitel ruských vojsk generál Alexej Alexejevič Brusilov ocenil československé legionáře tím, že se před jejich velitelem T. G. Masarykem poklonil po mužicku, až po pás.

Odrazy v kultuře

Bitva u Zborova se v meziválečném období stala symbolem příkladného hrdinství československých vojáků. Na počest jejich účastníků byly postaveny pomníky, napsány knihy, natočen film. Neúplný výčet:

- film Zborov (1938)
- pomník v Praze - Spořilově
- pomník v Blansku
- pomník v Českých Budějovicích
- pomník v Kalynivce

Po bitvě u Zborova (2. července 1917), ve které se československé legie vyznamenaly v boji proti rakousko-uherské armádě, zrušila ruská vláda na naléhání předsedy Československé národní rady profesora T. G. Masaryka, který od 15. května 1917 legie v Rusku organizoval, omezení při vytváření československých jednotek a postupně vznikly další jednotky, které 9. října 1917 vytvořily československý sbor v Rusku. Koncem roku 1917 bylo v Rusku 38 500 dobrovolníků v legiích (ve dvou divizích o osmi pěších a dvou jízdních plucích, po Zborovu počínajíc 4. Prokopa Velikého na doplnění 1. divize a 5. plukem pražským T. G. Masaryka, již ve druhé divizi) a přes 60 tisíc v zajateckých táborech ve spolcích, které Masaryk organizoval jako rezervu legií (základ 3. divize). Stávajícím velením ruské armády byl Masaryk považován za jejich nejvyššího velitele. Po Říjnové revoluci, ve které se vlády v Rusku chopili bolševici, rozhodlo vojenské vedení států Dohody, že začne legie přesouvat na západní frontu.

V listopadu 1917 obsadila část 1. divize (3. pluk Krále Jiřího z Poděbrad) prakticky bez boje k potlačení bolševických nepokojů Kyjev, byla však odvolána, podle tehdejší instrukce Masarykovy "nevměšovat se do vnitřních ruských sporů". Při bojích před Kresčatikem však tehdy zahynul poručík Hrdina. Jako přítel všeho moderního založil Masaryk v legiích leteckou školu, z níž se po válce vyvinula Masarykova letecká liga. Letadla většinou nenesla

bomby ani kulomety, měla jen ruční zbraně a byla používána při přesunu a boji zejména k průzkumným účelům. i tak přispěla při sibiřské anabázi československých legionářů k záchraně několika mostů (ty bolševiky vyhozené do povětří musely oddíly československých ženistů s přispěním i amerických specialistů rychle postavit znovu) a zejména až na jediný k záchraně čtyřicítky bajkalských železničních tunelů na transsibiřské magistrále (to, že bolševici podminovávají tunel č. 39, sice letadlo zjistilo, ale nemělo prostředky je od díla zkázy odehnat – zničený a zasypaný tunel zdržel postup druhé části legií do Vladivostoku o 14 dní). Masaryk „opustil“ svoje legionáře na Rusi v den svých 68. narozenin 7. března 1918 (odjezdem vlakem z Moskvy na transsibiřskou magistrálu), když předtím zajistil, aby se vojsko ještě neexistujícího státu stalo **součástí francouzské armády**. Velitelem druhé divize jmenoval ruského generála Petra N. Podhájeckého. Vydal se na strastiplnou cestu přes Sibiř lazaretním vlakem a stal se kvartýrmajstrem čs. legionářů na magistrále až do Vladivostoku.

Poté se Němci začali tlačit na Ukrajinu a Petljurovy pluky před nimi začaly ustupovat a prosily československé legionáře o pomoc.

Bitva u Bachmače

Bitva u Bachmače byla bitva první světové války. Boje československých legií (Československo ještě neexistovalo) proti německé přesile proběhly 8.-13. března 1918 u dnešního ukrajinského města Bachmač.

Během bitvy padlo 145 legionářů, 210 bylo zraněno a 41 pohřešováno. Německé ztráty se pohybovaly okolo 300 mrtvých a několik stovek zraněných.

Významné byly nejen boje o bachmačský železniční uzel (vítězství oddílů Stanislava Čečka), ale i boj o most přes řeku Desnu, který měl zabránit proniknutí německých vojsk na Ukrajinu. Tím došlo ke krvavým bojům u Doče, kde se proslavila Olomoucká kulometná rota "Colt" 6. Hanáckého pluku druhé divize našich legií (zvěčněná v písni "Masaryk nás svolává, rozkazy nám vydává..., vstávejte vy čeští legionáři, zlá vojna nám nastává...", "když je bitva nejprudší, naše rota útočí, naše rota, rota kulometná, ta to pěkně roztočí..."). Prudký boj byl sveden i o zdejší vodárnu na nádraží, kde se německé jednotky zabarikádovaly.

V této oblasti byly již před 13. březnem 1918 použity celkem tři obrněné vlaky (dva české, pod velením poručíka Jungra) a jeden ruský (broněvik) - nejdříve k průzkumu a později i boji, na příkaz pozdějšího legionářského generála Červinky. Obrněné vlaky se dostaly až k mostu přes řeku Desnu, nedaleko německé linie. Legionářům se podařilo most poškodit natolik, že pro německé ešalony dočasně nebyl průjezdný. Tím byl zpomalen postup německé pěchoty, před níž v tu dobu prchaly ukrajinské pluky Petljurovy, žádající naše legionáře o pomoc.

Dík Čečkovu vítězství bylo Němci vyjednáno příměří, během něhož mohly naše vlaky volně projíždět bachmačským železničním uzlem k Čeljabinsku a Penze.

Přestože byl již uzavřen Brestlitevský mír mezi bolševiky a Němci, jeho nejednoznačná ustanovení co do přesných hranic Ukrajinské lidové republiky posloužila bolševikům jako záminka nespíchat se stažením svých vojsk. Proto se bitvy účastnily také oddíly Rudé armády, společně s legionáři ze 4., 6. a 7. pluku.

3. března 1918 uzavřely v Brestu Litevském Ústřední mocnosti s bolševiky Brestlitevský mír. v něm se Sověti mimo jiné zavázali nestrpět na svém území vojenské oddíly nepřátelské ústředním mocnostem, což se týkalo i Československých legií. Legie opustily Ukrajinu, jelikož ukrajinská vláda povolila ze strachu před bolševiky obsadit své území německou armádou, avšak už v této době obsadil Ukrajinu bolševický velitel Muravjev. Legie se měly přes Archangelsk a Murmansk přepravit do Francie, odkud nakonec odpluly jen dva transporty (celkem okolo 2000 mužů po čtyřměsíčním čekání, mrznutí a hladovění, první transport vedený Ing. Otakarem Husákem odplul 15. října 1917) - přístavy zamrzly, nebyly lodě a na severu chyběly zásoby. Panovaly obavy, aby legie nepotkal osud Srbských legií, které byly odzbrojeny a zajaty, internovány do Kazaně a osvobozeny teprve s příchodem československých legionářů na Volhu. Ještě T. G. Masaryk změnil plán na odsun vojsk po magistrále a kolem světa na bojiště do Francie. Dánské jednotky se probíjaly na Krym, odkud se jim podařilo úspěšně odplout. Penzenská dohoda uzavřená mezi bolševiky a národní radou 26. 3. 1918 zaručovala Legiím zásobování, průjezd Sibiří do Vladivostoku a odvoz do Francie; výměnou za to Legie souhlasily s předáním všech těžkých zbraní a většiny kulometů a pušek, Legie také musely souhlasit s agitací čs. bolševiků pro vstup mužů z Legií do Rudé armády. Bolševici si totiž už od začátku roku 1918 uvědomovali, že jsou bezmocní vůči nárokům Německa. Ruskou armádu bolševici rozložili v roce 1917, bolševiků bylo málo a rudé gardy měly pár tisíc členů, v celém Rusku nebylo kromě 40 000 čs. legionářů významnější síly. Proto byli bolševici donuceni vyklidit Ukrajinu, uzavřít nevýhodný Brest-Litevský mír a proto také začali intenzivně agitovat v zajateckých táborech, aby do Rudé armády dostali dostatek vojáků. Rusové totiž do Rudé armády nevstupovali, a pokud ano, vyfasovali uniformu, vyzvedli žold a odešli domů.

Rozpory s Rudou armádou

Plány čs. bolševiků, že z Legií odejde do Rudé armády 15 000 mužů, byly mylné. z Legií tak za dva měsíce agitování odešlo jen cca 150 mužů. Větší posily získala Čs. rudá armáda přímo ze zajateckých táborů, Rudá vláda na jaře 1918 zakázala České národní radě v táborech další agitaci a tu uskutečňovali pouze Čs. bolševici do svých jednotek. Neúspěch agitátory přiměl ke slovním útokům na Radu, Masaryka a vedení Legií, což legionáře rozzuřilo a vedlo k hádkám a stížnostem. Současně bolševici verbovali zajatce Ústředních mocností (Internacionalisty) do Rudé armády - obrovský vliv v místních sovětech a jednotkách Rudé armády získali Maďaři a Němci (na mnoha místech tvořili až 80% jednotek), nepřátelští vůči Čs. legiím. To bylo dalším zdrojem nedůvěry Čs. legií vůči bolševikům. Hlavním problémem ale bylo stále porušování

penzenské dohody ze strany bolševiků. Většinu vlaků bolševici nepustili dál, sliby nesplnili a neustálé kontroly a požadavky na odevzdání dalších a dalších zbraní ohrožovaly zajištění bezpečnosti vlaků, komunistické letáky popisovaly rozhodnutí nepustit Sbor z Ruska, bolševici odmítali dodávat koupené potraviny a poslední kapkou byl nárůst přítomnosti ozbrojených Němců a Maďarů. Zatímco Národní rada v Moskvě souhlasila s dalšími a dalšími ústupky, vojenské vedení ztratilo jak důvěru v Radu, tak i v bolševiky všeobecně a Trockého zvlášť a začalo zvažovat možnost odmítnout spolupráci s prolhanou a pravděpodobně Němci ovlivněnou Moskvou a úplatky, dohodami nebo nátlakem si zajistit průjezd Sibiří.

Začátkem května 1918 se situace zhoršila - Trockij se definitivně rozhodl, že Legie, které ještě nejsou ve Vladivostoku, z Ruska neodjedou a budou silou rozpuštěny a vojáci začleněni do Rudé armády, neposlušný zbytek bude pracovat v průmyslu. Využil návrh Francouzů na odvoz části Legie z Archangelska pro rozdělení Sboru. Bolševici se 7. května neúspěšně pokusili zajmout nejbojovnějšího muže Legií, tehdy kapitána Radolu Gajdu (vyvázl díky tomu, že byl ozbrojen). 11. května bolševici obsadili kanceláře Čs. národní rady v Moskvě a zatkli Prokopa Maxu, 15. května se Rada dohodla s Trockým za cenu dalších ústupků, ale sliby Trockého opět nebyly splněny. Lev Davidovič Trockij jako vojenský komisař (ministr války) vydával rozkazy, ale jednal po dohodě s Leninem a vládou (Leninův rozkaz z 21. května nařizující rozpuštění Legií silou a další jeho osobní veřejná agitace proti legiím, při níž byl vážně postřelen eserkou Františkou Kaplanovou). 14. května došlo k Čeljabinskému incidentu - maďarský voják z projíždějícího vlaku hodil těžký kus železa na čs. vojáky, přitom jednoho těžce zranil. Češi vlak zastavili a v davové rvačce byl viník lynčován a zabit vojáky Legií, bolševici pak v odvetě zatkli 10 strážných, kteří přišli místnímu sovětu incident vysvětlit a zatkli také důstojníka, který přišel zjistit, proč se strážní nevrátili. Legionáři zareagovali rychle a obsadili klíčová místa města, odzbrojili místní jednotky rudých, vynutili si propuštění zajatců a získali tři tisíce pušek. Místní sovět ale nechali fungovat a spořádaně se vrátili do vlaku. 23. 5. se v Čeljabinsku na předběžných zasedáních sjezdu rozhodlo, že Legie se rozdělovat nebudou a cílem je Vladivostok, došlo i k dohodě s Čeljabinským sovětem o urovnání incidentu.

20. 5. 1918 začal první sjezd Čs. legií na Rusi, kde se zvolení zástupci vojáků rozhodli, že nebudou poslouchat rozkazy Rady, pokud budou v rozporu s odjezdem do Vladivostoku; přítomným členům rady nezbylo, než vůli vojáků podpořit. Pozdě večer 20. 5. dal Trockij zatknout předsedu Národní rady v Moskvě Prokopa Maxu a přinutil ho odeslat telegram s příkazem k odzbrojení Legií a vložení důvěry v bolševiky a Rudou armádu. Odpovědí na tento rozkaz bylo oznámení Legií, že Rada, Maxa ani stávající vojenské velení Sboru (ruský generál Šokorov) už nejsou vedením Československého sboru, výkonnou moc převzal zvolený Provizorní výkonný výbor (velitelé pluků Gajda, Čeček, Vojtechovský, 4 členové Rady a 4 zvolení zástupci vojáků legií, předsedou zvolen Bohdan Pavlů), Čs. legie ale opět ujistily, že se nebudou vměšovat do vnitřních záležitostí Ruska a že s bolševiky budou spolupracovat na průjezdu do Vladivostoku. Trockij rozkázal rozpuštění nebo zničení Legií

(není jasné, jestli byl Trockij tak rychle informován o dění na sjezdu 20. 5., nebo postupoval nezávisle), 25. 5. 1918 vypukly boje - bolševici zaútočili proti čs. vlaku na stanici Marianovka nedaleko města Omsk.

Transsibiřská magistrála

Plány čs. bolševiků, že z Legií odejde do Rudé armády 15 000 mužů, byly mylné. z Legií tak za dva měsíce agitování odešlo jen cca 150 mužů. Větší posily získala Čs. rudá armáda přímo ze zajateckých táborů, Rudá vláda na jaře 1918 zakázala České národní radě v táborech další agitaci a tu uskutečňovali pouze Čs. bolševici do svých jednotek. Neúspěch agitátory přiměl ke slovním útokům na Radu, Masaryka a vedení Legií, což legionáře rozzuřilo a vedlo k hádkám a stížnostem. Současně bolševici verbovali zajatce Ústředních mocností (Internacionalisty) do Rudé armády - obrovský vliv v místních sovětech a jednotkách Rudé armády získali Maďaři a Němci (na mnoha místech tvořili až 80% jednotek), nepřátelští vůči Čs. legiím. To bylo dalším zdrojem nedůvěry Čs. legií vůči bolševikům. Hlavním problémem ale bylo stále porušování penzenské dohody ze strany bolševiků. Většinu vlaků bolševici nepustili dál, sliby nesplnili a neustálé kontroly a požadavky na odevzdání dalších a dalších zbraní ohrožovaly zajištění bezpečnosti vlaků, komunistické letáky popisovaly rozhodnutí nepustit Sbor z Ruska, bolševici odmítali dodávat koupené potraviny a poslední kapkou byl nárůst přítomnosti ozbrojených Němců a Maďarů. Zatímco Národní rada v Moskvě souhlasila s dalšími a dalšími ústupky, vojenské vedení ztratilo jak důvěru v Radu, tak i v bolševiky všeobecně a Trockého zvláště a začalo zvažovat možnost odmítnout spolupráci s prolhanou a pravděpodobně Němci ovlivněnou Moskvou a úplatky, dohodami nebo nátlakem si zajistit průjezd Sibiří.

Začátkem května 1918 se situace zhoršila - Trockij se definitivně rozhodl, že Legie, které ještě nejsou ve Vladivostoku, z Ruska neodjedou a budou silou rozpuštěny a vojáci začlenění do Rudé armády, neposlušný zbytek bude pracovat v průmyslu. Využil návrh Francouzů na odvoz části Legie z Archangelska pro rozdělení Sboru. Bolševici se 7. května neúspěšně pokusili zajmout nejbojovnějšího muže Legií, tehdy kapitána Radolu Gajdu (vyvázl díky tomu, že byl ozbrojen). 11. května bolševici obsadili kanceláře Čs. národní rady v Moskvě a zatkli Prokopa Maxu, 15. května se Rada dohodla s Trockým za cenu dalších ústupků, ale sliby Trockého opět nebyly splněny. Lev Davidovič Trockij jako vojenský komisař (ministr války) vydával rozkazy, ale jednal po dohodě s Leninem a vládou (Leninův rozkaz z 21. května nařizující rozpuštění Legií silou a další jeho osobní veřejná agitace proti legiím, při níž byl vážně postřelen eserkou Františkou Kaplanovou). 14. května došlo k Čeljabinskému incidentu - maďarský voják z projíždějícího vlaku hodil těžký kus železa na čs. vojáky, přitom jednoho těžce zranil. Češi vlak zastavili a v davové rvačce byl viník lynčován a zabit vojáky Legií, bolševici pak v odvetě zatkli 10 strážných, kteří přišli místnímu sovětu incident vysvětlit a zatkli také důstojníka, který přišel zjistit, proč se strážní nevrátili. Legionáři zareagovali rychle a obsadili klíčová místa města, odzbrojili místní jednotky rudých, vynutili si propuštění

zajatců a získali tři tisíce pušek. Místní sovět ale nechali fungovat a spořádaně se vrátili do vlaku. 23. 5. se v Čeljabinsku na předběžných zasedáních sjezdu rozhodlo, že Legie se rozdělovat nebudou a cílem je Vladivostok, došlo i k dohodě s Čeljabinským sovětem o urovnání incidentu.

20. 5. 1918 začal první sjezd Čs. legií na Rusi, kde se zvolení zástupci vojáků rozhodli, že nebudou poslouchat rozkazy Rady, pokud budou v rozporu s odjezdem do Vladivostoku; přítomným členům rady nezbylo, než vůli vojáků podpořit. Pozdě večer 20. 5. dal Trockij zatknout předsedu Národní rady v Moskvě Prokopa Maxu a přinutil ho odeslat telegram s příkazem k odzbrojení Legií a vložení důvěry v bolševiky a Rudou armádu. Odpovědí na tento rozkaz bylo oznámení Legií, že Rada, Maxa ani stávající vojenské velení Sboru (ruský generál Šokorov) už nejsou vedením Československého sboru, výkonnou moc převzal zvolený Provizorní výkonný výbor (velitelé pluků Gajda, Čeček, Vojcechovský, 4 členové Rady a 4 zvolení zástupci vojáků legií, předsedou zvolen Bohdan Pavlů), Čs. legie ale opět ujistily, že se nebudou vměšovat do vnitřních záležitostí Ruska a že s bolševiky budou spolupracovat na průjezdu do Vladivostoku. Trockij rozkázal rozpuštění nebo zničení Legií (není jasné, jestli byl Trockij tak rychle informován o dění na sjezdu 20. 5., nebo postupoval nezávisle), 25. 5. 1918 vypukly boje - bolševici zaútočili proti čs. vlaku na stanici Marianovka nedaleko města Omsk.

V noci začal protiútok Legií. Legionáři, dost často beze zbraní, zaútočili na kasárny a sklady bolševiků a po vyzbrojení převzali kontrolu nad klíčovými body Transsibiřské magistrály. Útoky nebyly zaměřeny proti bolševickým sovětům, ty ale většinou uprchly. Začaly tvrdé boje obzvlášť s Němci a Maďary, tvořícími většinu Rudé armády. Trockij využil dokonce Spojence, aby zpomalili nástup Čechů a umožnili Rudým mobilizovat a Legie rozdrtit. Boje byly kruté, čs. vojáci zajaté bolševiky rozdělovali - Rusy obvykle propouštěli, Maďary, Němce a čs. bolševiky, kteří proti Legiím bojovali, obvykle popravili. Ti, kteří byli zajati bez boje, byli drženi ve vězení do odjezdu Legií z daného místa a pak byli propuštěni. Vzhledem k Ženevským konvencím bylo střílení zajatců zločinem, ale v květnu 1918 měli za sebou čs. legionáři spoustu bojů, kdy se k nim protivník choval stejně (zavraždění plukovníka Ušakova na magistrále), a byli svědky mnoha zločinů bolševiků, Maďarů a Němců proti bezbrannému ruskému civilnímu obyvatelstvu. Čs. legionáři při své sibiřské anabázi aktivně používali pancéřové vlaky (např. vlak Orlík).

Pod tlakem dalších událostí, které vrcholí odevzdáváním zbraní a výše zmíněným Čeljabinským incidentem, došlo k bojům mezi legiemi a bolševiky na Sibiři a v Povolží, např. střetnutí po napadení štábního vlaku u Zlatoustu, u Marianovky, u Mariinska, dobytí Uljanovsku, bitva u Lipjag, u Beznčuku, obléhání Irkutsku, bitva o Murino a Perm, které byly vždy vítězné a trvaly téměř po celou dobu přesunu do Vladivostoku (do 7. února 1920).

Československé legie dobyly 30. května 1918 Penzu a Syzraň, 8. června Samaru, 23. června město Ufa, 25. července Jekatěrinburg a 6. srpna (společně s bílými) Kazaň. v Kazani převzali českoslovenští legionáři zlatý ruský státní poklad obrovské hodnoty. v Ufě byla vytvořena Ruská provizorní vláda a nejvyšším velitelem bílých byl jmenován admirál Alexandr Vasiljevič Kolčak.

Poklad později předali Kolčakovi (který jej poněkud zmenšil výplatami svých vojsk). Na výzvu spojeneckého velení se pak dostal zlatý poklad pod ochranu legionářů ještě jednou.

Českoslovenští legionáři dobyli všechna velká města Sibiře i Jekatěrinburg, avšak cara Mikuláše II. a jeho rodinu se jim tam již zachránit ze zajetí nepodařilo, necelý týden před příchodem československých legií do města byla celá rodina vyvražděna na přímý příkaz rudých z Kremlu. Operace se rozšířily i mimo oblast transsibiřské magistrály, došlo k dalšímu přesunu jednotek přes Sibiř do Vladivostoku, přes vojenský odpor bolševiků. Legionáři museli kromě jiného v boji zničit i celou Golikovovu bolševickou armádu Centrosibiře, aby se podstatný zbytek vojsk dostal za Bajkal. Gajdovi muži po šesti týdnech nelítostných bojů s Němci dokázali obsadit 39 ze 40 tunelů v okolí Bajkalu dřív, než je bolševici stihli vyhodit do vzduchu (podminovávali je v dubnu němečtí inženýři vedení bolševiky, což legionáři nevěřícně sledovali). Tím byla magistrála udržena průjezdná, klíčový faktor propojení všech jednotek Čs. sboru rozmístěných od Penzy a Volhy až po Vladivostok v délce 8000 km. o vzniku Československa se legionáři dozvěděli se zpožděním několika týdnů.

Bolševici z Vladivostoku neměli s legionáři žádné problémy a až po vypuknutí bojů Legie převzaly kontrolu nad Vladivostokem. z Vladivostoku se na spojeneckých lodích i na prvních československých, které zakoupil TECHOD (technické oddělení legií) v Japonsku (první československá loď *Legie*), dopravily do Československa.

Vlády spojeneckých států (Francie, Velké Británie, USA) plánovaly československé legionáře ponechat na Rusi a vytvořit z nich jádro intervenčních sil, které by zasáhly proti bolševismu. Plynulo to z toho, že Československé legie kontrolovaly podstatnou část Sibiře – konkrétně oblast okolo jižního Uralu – a byly jedinou dobře organizovanou silou v Rusku, jejíž velení podléhalo Francii, nejvyšší velitel spojeneckých vojsk na Sibiři byl generál Maurice Janin, jenž vydal i rozhodnutí k ochraně Kolčakova vlaku. Posily spojenců, které do Vladivostoku dorazily, však byly pouze symbolické, (převážně se v pomoci legiím angažovala americká YMCA, Japonci a asi 10 000 Angličanů, Francouzů a Číňanů) a z plánované intervence sešlo. Japonci pomohli Čechům a Slovákům při obsazování železničních uzlů nad Vladivostokem a při bojích na Ussuri i dobytí Chabarovska. Následně však vzhledem k vývoji událostí došlo k ústupu legií dvěma cestami: z Vladivostoku lodí do Ameriky, vlakem přes kontinent a lodí dále do Evropy, či jižní cestou přes Japonsko, Hong Kong, Cejlon, Suezský průplav do italského Terstu, velké americké, původně německé lodi *President Grant* a *Amerika* urychlily evakuaci. Posledním transportem byla americká loď *Heffron* 2. září 1920. Někteří českoslovenští legionáři umírali ještě při námořním přesunu a spočívají na dně Indického a Tichého oceánu.

Evakuace

Celkem bylo z Vladivostoku vypraveno 36 transportů. Spojenci poskytli 21 lodí.

12 lodí najala Centrokomise. Odvezeno bylo 9683 lidí pro náklad: 2 japonské a 1 ruská. Pro převoz lidí: nákup či pronájem převážně v Japonsku (7), v Číně (1) a v Rusku (1). První loď vypravená Centrokomisí byla japonská "Liverpool-Marú". Vyplula 8. 7. 1919. Pravidelný odvoz legionářů i částečně s invalidy byl transport 1. pluku 9. 12. 1919 na "Jonan Maru" Poslední s lidmi: "Nižni Novgorod" 13. 2. 1920. Poslední loď s nákladem byla "Schunko-Marú" odplula z Vladivostoku 14. 5. 1920. 2 lodě poskytl americký červený kříž. 12 lodí USA. Lodě "President Grant" a "Heffron" prodělaly celou či částečnou cestu dvakrát. 9 lodí Velká Británie. 1 loď, která odvezla první sibiřské legionáře z Vladivostoku byla italská Roma 15. 1. 1919 a poslední "Heffron" 2. září 1920. První lodě pluly do Neapole a Marseille. Další Panamou, jiné do severní Ameriky, jiné do Kanady s konečným přístavem Hamburk. Celá evakuace trvala 1 rok a 8 měsíců.

Průběh plavby

Směr plavby vojenských transportů (včetně těch s invalidy) byl dvojitý: buď okolo čínských, indických a arabsko-egyptských břehů do italského Terstu, nebo okolo Japonska, přes Tichý oceán a dále přes Ameriku, a to buď Panamským průplavem, nebo železnicí z Vancouveru přes celou Kanadu nebo ze San Franciska přes Spojené státy k Atlantskému oceánu. Poté následoval transport do některého z přístavů ve Francii, Itálii nebo Německu. Většinou transporty volily první cestu. Lodě byly na počátku používány nákladní, které neposkytovaly příliš mnoho pohodlí, později se jednalo již o civilní lodě, které patřily původně Německu. Pod novou československou vlajkou plula pouze loď Legie. v přístavech budila nová československá vlajka rozruch. Českoslovenští legionáři, tak plnili i jistou mezinárodní diplomatickou misi. Propagovali v přístavech českou hudbu, sokolský tělocvik a sport. Konaly se s velkým úspěchem koncerty vojenských kapel, například velký úspěch sklídila legionářská filharmonie v Singapuru a byly pořádány mezinárodní utkání s místními sportovci, hlavně anglickými fotbalisty, kteří byli několikrát poraženi i přes špatnou lodní stravu a nedostatek tréninku. (utkání proběhla v Kolombu na Srí Lance, Hongkongu, kde došlo ke slavnému vítězství 3:2 nad mistrem východní Asie a v kanadském Québecu - získal pohár). Legionáři také obdrželi instrukce o chování na lodi s prevencí požáru, mořské nemoci atd. Na parníku byly tištěny také Lodní noviny, které obsahovaly technické údaje: kolik km loď již urazila, aktuality z lodního života a novinky zachycené radiotelegrafistou. Na lodi "President Grant" pracovala kuchyně i pekárna v režimu nonstop. Vážnou havárii měla pouze loď "Heffron" u japonských břehů, jelikož její kapitán nečekal na lodivoda a loď skončila na skále. Loď se ale podařilo v krátké době opravit.

Evakuaci řídil Evakuační úřad československého vojska na Rusi. Cizinci (cizí spojenečtí vojáci, kurýři, civilní pasažéři) si museli cestu hradit. Zajatci

(Maďarové, Rakušané a Němci) si cestu také museli hradit, většinou je doprovázel americký ozbrojený doprovod. Organizace převozu evakuovaných z Terstu byla řízena Centrokomisí (br. Štěrba). Po skončení evakuace se dále shromažďovali čsl. občané žijící v Rusku, dobrovolníci, kteří vystoupili z legií aj. Odvezení byli během druhé cesty lodě "Legie" či transporty organizovanými mezinárodním Červeným křížem. Na každou loď byli procentuálně přidělováni k vojákům také čsl. občané (například bývalí kolonisté apod.)

Lod' Legie

Lod' "Legie" koupená za peníze vojáků v Japonsku byla historicky první zámořská loď plující pod čsl. vlajkou. z Vladivostoku do Singapuru plula nepojištěna, jelikož se nenašla pojišťovna, která by byla ochotna 1. československou loď a 1. československou posádku bez zkoušky pojistit. Loď byla určená pro obchodní styky Československa s Dálným Východem a Asií. Loď byla zakoupena v přístavu Kóbe na japonském ostrově Honšú a nesla název "Taikai Maru". Přejmenována byla na Legii, návrhy byly také názvy jako Sibirie, Sibirjak či Šíp.

Ředitel pražské Legiobanky Šíp se s majorem Holubem (námořní důstojník) spojili s japonskou firmou Uchida, která byla majitelem Tajkaj Maru. Obchodní cestu s majorem Holubem podnikli ještě inženýři Hulín a Parfus. Později do Japonska přijel i Šíp dokončit formální stránky obchodu. Centrokomise loď poté zakoupila za 40 milionů tehdejších korun. Tajkaj Maru měla za sebou do té doby pouze 1 plavbu. První plavbu pod čsl. vlajkou "Taikai Maru" tedy již "Legie" zahájila ve Vladivostoku 24.8.1920. Pod českou vlajkou ale pluly již dříve, od roku 1918, pomocné parníky v přístavu Vladivostok (Smělčák, Blaník, Upocený aj.) což bylo realizováno i přes protesty spojenců, že česká vlajka není v lodním rejstříku. Této "flotile" velel kapitán Hégr. První posádku Legie tvořili 3 čeští námořní důstojníci: major Holub, poručík Béba a nadporučík Furvirth (všichni 3 přijeli do Vladivostoku z Evropy), mužstvo bylo vybráno z námořního oddílu pracujícího na přístavních lodích ve Vladivostoku a specialisté pocházeli z různých částí čsl. armády v Rusku. Na místě prvního a druhého inženýra pracovali Rusové a také na místech telegrafistů, jelikož měli vyžadovanou licenci. Loď Legie z bezpečnostních důvodů byla vypravena z Vladivostoku současně s americkou lodí President Grant. Vezla většinou materiál- cargo, ale také koně, automobil, psy a 2 medvědy.

Z historie lodi:

- V roce 1920 přešla Legie z majetku legionářů do vlastnictví Legiobanky.
- Kapitánem Legie byl později Václav Woseček, slavný stíhací letec z I.světové války. Byl držitelem rakousko-uherského námořního leteckého diplomu č. 1. Palubní důstojník byl kapitán a akademický malíř Jan Hakl, jako kadeti Bedřich Stožický, Jakub Frey, Bohumil Klos a Klement Benda. Loď Legie byla provozována později společně s rejdařstvím HAPAG v Hamburku.

- na jaře 1930 zachytil parník volání americké lodi "City of Klint", na její palubě onemocněl cestující záhadnou nemocí. Lodní lékař Legie Roubal pacienta vyléčil sérií rádiodepeší. Tento čin vstoupil do námořní historie a je společně s dalšími podobnými činy zmíněn ve vestibulu Střediska pro poskytování pomoci na moři v Římě.
- V roce 1930 hospodářská krize zasáhla i loď Legii a byla prodána. Legiobanka si již nemohla dovolit provozovat námořní obchod.
- 18.8. 1933 Legii koupil řecký rejdař Pateras. Přejmenoval ji podle své ženy na Lilly.
- 9. 3. 1942 při cestě z Belfastu do Halifaxu zasáhlo loď torpédo německé ponorky a byla potopena

Parník Sibirjak a ostatní

Legionářský parník Sibirjak se proslavil tím, že se zapojil do jediné československé námořní bitvy na jezeře Bajkal. Poslal ke dnu bolševický ozbrojený ledoborec Bajkal, který ostřeloval trať sibiřské magistrály, čímž komplikoval přesun legií vedených v tom úseku Radolou Gajdou do Vladivostoku. Legie získaly do svého držení parník Sibirjak, který zaútočil na ledoborec Bajkal a místní přístav, kde vyvolala palba paniku. Úspěšný střelec, který trefil z kanonu Bajkal přímo "na komoru" byl legionář Kolín.

Bitva na Bajkalském jezeře

Bitva na Bajkalském jezeře byla pravděpodobně jediná bitva svedená válečnými loděmi československé flotily.

Pozadí

V srpnu roku 1918 českoslovenští legionáři pod velením plukovníka Gajdy bojovali o horské soutěsky kolem Bajkalského jezera. Ty byly velmi dobře chráněné. Gajdu znepokojovalo to, že Bajkal je úplně ovládán loděmi Rudých, což ohrožovalo týl československých jednotek.

Českoslovenští legionáři při obsazování bajkalských přístavů získali parníky *Sibirjak*, *Burjat* a *Fedosia*. Ty vyzbrojili čtyřmi houfnicemi a použili k výsadbě do nepřátelského týlu.

Bitva

15. srpna československé loďstvo vyplulo z Listvjanky. v poledne 16. srpna dospělo loďstvo v mlze až asi 8 km před přístav v Mysové. Mlha v tu chvíli opadla a legionáři mohli Mysovou spatřit. Rudí si mysleli, že jde o loď, které jim vezou proviant, což umožnilo Čechoslovákům se přiblížit na 4 km k přístavu. Tehdy Rudí poznali svůj omyl. Ledoborec *Bajkal* umístěný v přístavu se chystal zahájit palbu, ale Čechoslováci byli rychlejší. Zahájili palbu, jak na *Bajkal*, tak i na přístav. *Bajkal* byl potopen přesnou ranou z vlečné lodi parníku Sibirjak (střílel legionář Kolín) a na nádraží v Mysové propukl zmatek. Nádraží i přístav byly v plamenech. Další cesta již probíhala bez problému a legionáři se bezpečně vrátili do Listveničné.

Po půlhodině odstřelování přijel obrněný vlak, z něhož byla vyndána děla, která zahájila na československé lodě palbu. Jelikož legionáři hlavní úkol splnili, odpluli. Cestou zpět potkali druhou nepřátelskou loď, ledoborec *Angara*. Ta se boji raději vyhnula. i přesto byla po několika dnech legionáři obsazena.

Lodě na Volze

Lodě legionářů na Volze se proslavily taktéž při dobytí čtvrtmilionové Kazaně 7.8.1918, kdy legionáři získali kontrolu nad celým ruským zlatým pokladem. Bojovou flotilu tvořily parníky "Methodij" a menší "Amur", osobní parníky "Karamzin" a "Vasilij Lapšin" a dále nákladní lodě opatřené děly. Velení na lodi se ujal podprapor. Pech. Motor a kormidlo bylo obaleno pytlí a posádka chráněna balíky slámy. Útok vedl parník "Karamzin". Na střechu lodě byly umístěny kulomety (v té době nazývané "strojní puška"). Po úspěšných bitvách proti lodím bolševiků, které se na Volhu přemístily až z Finského zálivu, vrátily se legionářské lodi do přístavu Lajševo na řece Kama. Později po přítoku Volhy, řece Bělé se stáhly do Ufy. Akce se zúčastnily tři vlaky 2. pluku Jiřího z Poděbrad.

Do konce roku 1918 vstoupilo do československých legií v Rusku kolem 61 000 vojáků. 1. února 1919 byly legie reorganizovány. Na reorganizaci se podílel Milan Rastislav Štefánik. Došlo ke zrušení autonomie a komitétů (plukovní a rotná zastupitelstva). To vyvrcholilo v ilegální 2. sjezd čs. legií v Omsku, jehož delegáti byli zatčeni a posláni do Československa (zapisovatelem sjezdu byl spisovatel Václav Kaplický).

V Rusku padlo do roku 1918 4 112 českých legionářů (toto číslo nemusí být přesné, neboť různé zdroje uvádějí různé počty v intervalu od čtyř do pěti tisíc).

Anabáze a srovnání s husity a Řeky

President francouzské republiky Raymond Poincaré nazval anabázi dílem větším a slavnějším, než byla anabáze 10 000 Xenofontových Řeků. Čeští husité v 15. století prošli s vítězným bojem celé Německo a pronikli až k Baltickému moři, tak jejich potomci, důstojně na tuto tradici navázali a českoslovenští legionáři ve 20. století opakovali toto tažení jen v měřítku mnohokrát zvětšeném.

Československé legie ve Francii

Jako československé legie ve Francii se označují dobrovolnické jednotky Čechů a Slováků v letech 1914–1918 utvořené na území Francie. Základ položili hned na začátku první světové války čeští krajané z Paříže, převážně sokolové, kteří se rozhodli nabídnout své služby francouzské armádě. v rámci francouzské Cizinecké legie vznikla 31. srpna 1914 rota "Nazdar" (*compagnie "Nazdar"*), pojmenovaná podle tradičního sokolského pozdravu, kterým se její příslušníci odlišovali od Francouzů. Rota se účastnila vítězně bitvy u Arrasu 9. května 1915, kde však utrpěla výrazné ztráty vedoucí k jejímu rozpuštění. Během arraské bitvy došlo také ke ztrátě bojového praporu roty "Nazdar", kterou měl během útoku u sebe praporečník Karel Bezdíček. Padl a jeho tělo se nikdy nenašlo, pravděpodobně leží pohřben, i s praporem, v některém z hromadných hrobů. Přesto však tato bitva rotu navěky proslavila. Po rozpadu roty "Nazdar" byli přeživší a další českoslovenští dobrovolníci rozmístěni do různých jednotek Cizinecké legie a bojovali na nejrozumnějších bojištích. Kromě západní fronty ve Francii to bylo například na soluňské frontě v Řecku či u Gallipoli.

V závěru roku 1917 se díky příjezdu dvou transportů legionářů z Ruska, příchodu Čechoslováků ze srbského a rumunského zajetí, a dobrovolníků sloužících v srbské armádě počaly ve Francii formovat skutečné legie. v roce 1918 vznikla Československá střelecká brigáda, která se na jaře roku 1919 vrátila do Československa. Bylo v ní asi 9 600 vojáků. Brigádu tvořily 21. a 22. čs. střelecký pluk. Dne 30. června 1918 se u města Darney za přítomnosti předsedy Československé Národní rady Tomáše G. Masaryka a francouzského prezidenta Raymonda Poincarého konala velká vojenská slavnost spojená s přísahou příslušníků 21. čs. střeleckého pluku, který zde převzal bojovou zástavu, vytvořenou dle návrhu malíře Františka Kupky (sám byl legionářem). Brigáda pak byla nasazena do bojů na západní frontě první světové války v Alsasku, u Terronu a Vouziers. Právě bitva u Terronu 20. října 1918 se, vedle bitvy u Arrasu, stala nejznámější bojovým vystoupením československých legionářů ve Francii.

V roce 1919 působilo ve Francii již 11 300 našich legionářů. Ve Francii padlo 650 československých legionářů. Nasazení legionářů na západní frontě vedlo k tomu, že francouzská vláda 29. června 1918 podpořila právo Čechů a Slováků na samostatnost a uznala Národní radu Čechů a Slováků jako orgán zastupující tyto národy.

Československé legie v Itálii

Byly dobrovolnické vojenské jednotky v Itálii v letech 1917–1918. První se vytvářely až v roce 1917 jako výzvědné oddíly, na jaře roku 1918 došlo k vytvoření československé divize, v prosinci 1918 vznikl armádní sbor. Vznik československých jednotek v Itálii byl podmíněn nátlakem ze strany ostatních spojeneckých mocností a špatným vývojem válečné situace, protože Itálie samotná dlouho bránila vzniku dobrovolnických čs. jednotek, ačkoliv disponovala poměrně značným počtem rakousko-uherských zajatců českého a slovenského původu. Důvodem bylo vytvoření nežádoucího a italským zájmům nebezpečného precedensu, neboť uznáním práva na sebeurčení Čechoslováků by de facto uznala stejné práva i Jihoslovánům. Právě ale o část jihoslovanského území spravovaného R-U monarchií se chtěla Itálie po vítězství Dohody rozšířit (resp. na pobřeží Jadranu, tedy o Dalmácii a přístav Terst).

Do jednotek bylo zařazeno asi 20 000 vojáků, po podepsání příměří ze zajatců vytvořeny další, tzv. domobranecké prapory o počtu asi 60 000 vojáků. Československé legie bojovaly zejména v bitvě na Piavě, kde čsl. legionáři mnohde válčili proti českým a slovenským vojákům rakousko-uherské c.k. armády. Čsl. legionáři na sebe výrazně upozornili v bitvě u Doss Alto v září 1918. Italský tisk pojal úspěch Čechoslováků v boji na Doss Altu velmi slavnostně. 6. československá divize měla také pochvalné ohlasy v řadách představitelů italské vlády, armády a italské veřejnosti. Vrchní velitel italské armády, 22.září 1918 uvedl: „Neochvějné oddíly 6.československé divize, které hájily pozici na výšině 703, se bránily sobdivuhodnou chrabrostí...“ . Propagátorem legionářů byl také pozdější italský diktátor Benito Mussolini, v té době novinář (vydával list "Il popolo d'Italia" - Italský lid) a autor "kacířského" spisu: Giovanni Hus, il Veridico (Jan Hus, hlasatel pravdy) . Za tyto své postoje obdržel Řád Bílého lva. Mussolini se později k této své rané politické aktivitě již nehlásil.

Na italské frontě zemřelo 355 československých legionářů, dalších 55 mužů bylo popraveno po zajetí rakousko-uherskou armádou.

Českoslovenští dobrovolníci v srbském vojsku

Z řad československých dobrovolníků dohodových armád zaujímal dobrovolníci ze srbské armády nejvýraznějšího postavení vedle československých legionářů z Ruska, Francie a Itálie. Češi a Slováci se do první světové války zapojili v řadách srbského vojska ve třech různých časových i místních rovinách. Hned na začátku první světové války se našli čeští dobrovolníci, kteří se rozhodli nemobilizovat do rakousko-uherské armády, ale raději sdílet válečný osud napadeného Srbského království. Prvním takovým dobrovolníkem byl František Kryštof, který bývá označován za prvního československého legionáře vůbec. Do srbského vojska se přihlásil hned 28. července 1914. Díky své předválečné vojenské službě na Balkáně, kde působil jako rakouský důstojník, mohl nabídnout své znalosti rakousko-uherské přístavní pevnosti Kotor. Stal se součástí srbské mise při hlavním štábu armády Černohorského království, které bylo srbským spojencem. Přidávali se však i další. Čeští dobrovolníci sloužili v rámci srbských komitských oddílů (komité), které se specializovaly na partyzánský způsob boje. Mezi takovými byl například Josef Dřímál nebo Jiří Jelínek.

Na srbské frontě byly nasazeny pluky rakousko-uherské armády s výrazným zastoupením branců z českých zemí. Jejich většinový názor na válku se Srbskem nebyl valný, nebyli pro válku s bratrskými Slovany. Ti, kteří padli do srbského zajetí se tak také hlásili ku pomoci srbské armádě. i přes organizační snahy se však samostatné české oddíly v rámci srbské armády vytvořit nepodařilo, především díky epidemii tyfu, který přinesl smrt mnoha zajatců. Po napadení Srbska Bulharskem stála srbská armáda proti trojnásobné přesile vojsk rakousko-uherského, německého a bulharského. To přivedlo Srby k tragickému ústupu z vlastní země k Jaderskému moři. Ústup vedl přes nevlídnou skalnatou Černou Horu a Albánii. Probíhal od listopadu 1915 do ledna 1916, za mrazu, deště, a velkého hladu a nedostatku oblečení. Při tzv. srbské Golgotě zahynulo zhruba 10 000 zajatých Čechů a Slováků. Srbská armáda přišla o 150 000 vojáků. Evakuované zbytky srbské armády byly převezeny na ostrov Kerkyra a do francouzské Bizerty v Tunisku. Zajatci byli evakuováni na ostrov Asinara u Sardinie. Někteří z nich se později přihlásili do československých legií ve Francii. Po reorganizaci srbské armády na Kerkyře byla znovu odeslána na frontu, tentokrát do Řecka. Bojů na tzv. soluňské frontě se v srbské armádě účastnilo mnoho českých a slovenských dobrovolníků, odhadem kolem 600. Naprostě většina z nich se pak v letech 1917 a 1918 odebrala do Francie, kde položili základní kámen nově založeným československým legiím ve Francii.

Mezitím se na území Ruska začala na jaře 1916 tvořit jednotka Jihoslovanů (Srbů, Chorvatů a Slovinců), kteří předtím padli do ruského zajetí jako příslušníci rakousko-uherské armády. Do tohoto dobrovolnického vojska se hlásili také čeští a slovenští zajatci, kteří se již dlouhodobě a bez výsledku hlásili do České družiny. Jednotka, 1. srbská dobrovolnická divize, byla zformována v Oděse. Jejími příslušníky se stalo 128 československých důstojníků a dalších zhruba 600 příslušníků mužstva. Mnoho

československých důstojníků bylo veliteli čet a rot. Po vstupu Rumunského království do války na straně Dohody byla srbská divize v rámci ruského expedičního sboru odeslána na pomoc mladému spojenci. k nasazení došlo v Dobrudži, území na pomezí Rumunska a Bulharska u pobřeží Černého moře. Za pouhé dva měsíce, září a říjen 1916, snášela 1. srbská dobrovolnická divize hlavní tíhu bojů na dobrudžské frontě a přitom přišla o 53 % svého stavu. Ze 40 padlých důstojníků bylo 10 Čechů, z mužstva padlo asi 50 vojáků české národnosti. k nejkrvavějšímu střetu srbské divize s Bulhary došlo u Kokardže. Bojů v Dobrudži se zúčastnilo i mnoho později slavných osobností z řad legionářů a meziválečných důstojníků československé armády, například Vojtěch B. Luža, Rudolf Viest, Radola Gajda, Václav Kopal, František Moravec, Emanuel Moravec, Jan S. Ingr a mnozí další. Po návratu z Dobrudže na ruské území se většina z Čechů odebrala do řad československých legií v Rusku, jiní později do legionářských jednotek ve Francii.

Někteří z československých dobrovolníků, kteří prošli srbskými oddíly, vystřídal během války hned pět uniforem; rakouskou - srbskou - ruskou - francouzskou - italskou (např. J. S. Ingr). Pro československé dobrovolníky v srbské armádě se později vžil výraz "srbáci".

Československé legie v Československu

Legionáři se do politického dění v Československu zapojovali ihned po příjezdu. Především k zajištění sporného území. Na severu země to byla okupace Těšínska a na východě dobytí Slovenska obsazeného Maďarskou armádou. Do vojenských akcí se přímo z transportů, které přijížděly postupně z Ruska, posílali zkušení legionáři, vojáci i důstojníci, nahrazovali české vojáky z bývalé c.k. armády a italské velitele, za jejichž nasazení byla československá vláda kritizována. Edvard Beneš byl kritizován ihned na počátku svého úřadu za liknavost, že čsl. vláda nedokázala zajistit své území ihned po vyhlášení státu. Edvard Beneš to označil za nedobrý začátek. Spojenecké velitele vláda postupně odvolala a nahradila legionáři. Především nátlak favorizovaného Polska na plebiscit vedl čsl. vládu k ústupkům, a nakonec došlo i k rozdělení regionu Těšínské Slezsko. Polsko si činilo nárok dokonce na Bílsko, jižní část Těšínska, kde byly zásoby černého uhlí a především na Karvinou, kde žilo početné polské obyvatelstvo spolu s pročeskými Šlonzáky. v celé složité situaci také nevhodně vyzněla Benešova slova, že Šlonzáci nejsou Poláci, i když mluví polsky. Ve společnosti dělení Těšínska bylo vnímáno jako fakt, že se Polákům dostává odměny za jejich boj proti bolševikům. Nakonec získalo Československo Karvinou, Třinec a malou část Bílska.

Povstání a jiné krize

- Povstání v Železné Rudě z roku 1919, iniciováno šumavskými legionáři, vedených Jelínkem a Holáskem. Mělo různé názorové platformy a tendence. Bylo názorově nejednotné a dorazilo až do Plzně.
- Oslavanské povstání: vypuklo v prosinci roku 1920 u Brna. Trvalo od 12. prosince do 23. prosince (ukončení stanného práva) Rozšířilo se i do Blanska a na předměstí Boskovic (Bělá). Povstání bylo organizováno bolševiky a označeno za bolševický či komunistický puč. Místní legionáři se přidali k ochraně státu a pořádku, společně s jinými spolky (Orel, Sokol). Povstání bylo potlačeno až na 2. pokus koncem prosince 1920 bylo zrušeno i stanné právo. Vojenské jednotky zůstaly v Oslavanech ještě 1 měsíc. Účastníci zatčeni. Později byli Masarykem amnestováni. Na jaře 1921 vzniká KSČ.
- 24. 10. 1921: Vyhlášena mobilizace, schůze legionářských spolků odloženy na neurčito. Karel I. Habsburský a jeho choť Zita navštívili Maďarsko. Karel I. se opět pokusil získat trůn Maďarského království. 20. října přiletěl ze Švýcarska letadlem a následujícího dne sestavil v Šoproni prozatímní vládu.
- 1939–1989 (7.3. a 14.9.) Zástupci legionářů vzdávají čest svému nejvyššímu veliteli T. G. Masarykovi u jeho hrobu v Lánech a následnou schůzi v prostorách restaurace Na Slovance u nádraží Lány (dnes Stochov) za všech okolností.

Význam

Československé legie se podílely na vítězství Dohody v první světové válce. z vojenského hlediska to byl Milan Rastislav Štefánik, který byl v té době již generálem francouzské armády a podílel se s českou emigrací jako diplomat na jednání o vzniku Československé republiky, aktivně organizoval vznik čs. legií zejména nábořem na italské a francouzské frontě a mezi vojenskými zajatci v Rusku a podpoře myšlenky Československa mezi americkými Slováky. Původně zamýšlel vytvořit československé vojsko z Čechů a Slováků žijících v Americe. z ruských důstojníků zůstal u legií Sergej Vojcechovský, který umístil po čeljabinském incidentu chorvatské zajatce jako špiony do rudé armády a získal tím důležité informace. z českých důstojníků vynikal Stanislav Čeček, který vedl ranní útok v bitvě u Zborova a také rozsáhlé operace proti bolševikům v Povolží.

V Československu (1918–1938) byl pak odkaz legií brán velmi vážně. v roce 1921 došlo k exhumaci popravených italských legionářů a konal se celodenní slavnostní pohřeb, kterého se pro nemoc prezident T. G. Masaryk neúčastnil (je znám však jeho projev "Nejste mrtvi" k 21. červnu 1921). Ostatky byly uloženy na II. obecním hřbitově na Olšanech do tvaru půlkruhu. Vznikaly mnohé spolky a organizace, které různým způsobem propagovaly myšlenky legií či samotné legionáře sdružovaly (např. Československá obec legionářská, Nezavislá jednota československých legionářů, Družina československých legionářů, Svaz československých legionářů a další). Legionáři byli ve společnosti během války i po vzniku republiky vnímáni pozitivně. v případě zajetí je totiž za vlastizradu čekal trest smrti a byli nasazováni především v Itálii a Francii do prvních linií. Legionáři byli popravováni oběšením, později se Rakousku nedostávalo katů, byli proto stříleni a poté teprve pověšeni na strom. v Rusku byli zpočátku pro svoji dobrou znalost němčiny a lehkému porozumění slovanským jazykům používáni k výzvědným úkolům. Katolická církev vydala po válce prohlášení, že legionáři se neprovinili proti přísaze, kterou složili Rakousku, jelikož přísaha byla jim vnucena a vynucená přísaha nemá žádné platnosti. v Československu, ale i mezi Čechy a Slováky v USA, zaznívaly i opačné tóny dehonestace, ta pocházela i od německého obyvatelstva, monarchistů atd. Kritizovány byly legionářské důchody, důchody pro vdovy, výhody legionářů při hledání zaměstnání ve státních službách atd. Češi a Slováci v USA kritizovali jejich ukončení boje s bolševiky dohodou, kupř. při transportech ve vlacích Kanadou, byl zakázán jakýkoliv jejich pohyb mimo nádraží ze strachu před šířením bolševismu. Ve společnosti se také úspěšně šířily fámy o ztrátě zlatého pokladu atd. Legionáři se naopak hájili tím, že jejich zdraví i majetek je v mnohem horším stavu, jelikož bojovali déle a mnozí i šest let. Na účet ruských přistěhovalců, převážně zchudlé ruské šlechty, zazněl i ironický tón v české literatuře, kupř. Vladislav Vančura v díle Konec starých časů.

Legionáři po válce

V československé armádě byli legionáři upřednostňováni (např. hradní stráž byla tvořena jen legionáři) před tzv. *Rakušáky*, tj. vojáky, kteří po celou dobu války zůstali na straně Rakouska-Uherska. Legionářů bylo kolem 66 tisíc a kolem pěti tisíc jich padlo, Čechů v Rakousko-Uherské armádě bojovalo asi 1,4 milionu a padlých na této straně bylo zhruba 138 000.

Vysoká čísla padlých Čechů v rakouské armádě a nízký počet v čsl. legiích je z mnoha důvodů:

- 1 Rakousko-Uherská armáda měla často 20 až 50 % ztrát živé síly
- 2 v Rakousko-uherské armádě často čeští vojáci zůstávali, jelikož byla jejich manželkám vyplácena tzv. "podpora", cca 3 koruny za den. Mnohdy vyšší částka než měl odvedenec v dobách míru.

Řada legionářů však po válce z československé armády také vystoupila, jelikož důvodem pro jejich vstup do dobrovolnické armády nebyl boj za Československo, ale návrat do vlasti. Také čsl. vláda vydala kontroverzní opatření, že legionářem je pouze ten, kdo vstoupil do čsl. legií před 28. říjnem 1918, přičemž legie vedly boje až do února 1920. Tento výnos byl legionáři velmi kritizován a řada z nich vrátila vojenská vyznamenání. Také byl kritizován pomník legionářů před Emauzy, na jehož podobu se legionářů nikdo neptal. Velká většina legionářů vrátila po uzavření Mnichovské dohody v roce 1938 francouzská vyznamenání, mnohdy osobně na francouzské velvyslanectví, či je zasílali poštou přímo do Francie.

Zajímavým je osud rakousko-uherského podmaršálka a pozdějšího generála československé armády Aloise Podhajského.

V české literatuře vznikla skupina spisovatelů (zpravidla bývalých legionářů), kteří psali téměř výhradně o legiích, proto se tato literatura přímo nazývá legionářskou (Rudolf Medek, František Langer, Josef Kopta). Josef Kopta psal i literaturu zaměřenou ryze antisemitsky (novely *Žid*). Rudolf Medek napsal i pohádky pro legionářské děti, které se odehrávaly na Sibiři. Spisovatel Jaroslav Hašek, bohém, anarchista, člen Československých legií, člen strany sociálně demokratické dělnické a později na straně bolševiků, se po návratu do Prahy vrátil ke svému bohémскому způsobu života a věnoval se spisovatelství. z ruských legií vzešel také významný český fašista Rudolf Geidl, který si na srbské frontě změnil jméno na Radola Gajda. Představoval příklon k fašismu podle italského vzoru – v roce 1926 založil Národní obec fašistickou. Někteří legionáři se naopak stali komunisty, např. Ludvík Svoboda, silné zastoupení měli ale v řadách demokratické „hradní“ levice (sociální demokraté, národní socialisté).

Boj legionářů po boku ruských bolševiků u Bachmače a pozdější sjednané příměří mezi oběma stranami a vydání proněmeckého Kolčaka se samozřejmě hodil nacistům, Joseph Goebbels označoval politickou platformu demokratického Československa, jako "židobolševický vřed Evropy". Po německé okupaci došlo k likvidaci legionářských pomníků, mnohé obnoveny

v letech 1945 - 1948, na Slovensku, převážně pomníky z dob boje čsl. legií s Maďary (kupř. Bitva o Zvolen) k obnově již nedocházelo. Po roce 1948 se odkaz legií nezamlouval komunistickému režimu, především boj legií proti bolševikům, tak se po roce 1948 význam čs. legií zlehčoval, řada bývalých legionářů byla odsouzena k vysokým trestům Ludvík Krejčí, Jan Syrový, Otakar Husák a poté se o nich oficiálně přestalo mluvit. v roce 1948 nabídnul komunistické straně vojenskou pomoc Josef Stalin s poukazem na fakt, že v zemi žije ještě mnoho bývalých legionářů. . Praha 1967S legionáři se vracel do vlasti i první prezident T. G. Masaryk. s ním i jeho dcera Olga. Několik legionářských vlaků též předcházelo jeho triumfální návrat do Horního Dvořiště v pátek 20. prosince 1918 a legionáři též týž den doprovázeli prezidentovu kolonu na cestě z českobudějovického nádraží na nově pojmenované hlavní Masarykovo náměstí a zpět. . Ruští, francouzští i italští dobrovolci následnou sobotu doprovázeli Masarykův automobil na jeho triumfální cestě Prahou. Se svými legionáři se Masaryk rozloučil symbolicky na velkém sletovém Strahovském stadionu (báseň Vítězslava Nezvala: Čtvrtý červenec) při oslavách 20. výročí bitvy u Zborova v roce 1937.

Legionářská a prvoválečná literatura

Rudolf Medek

Rudolf Medek (8. ledna 1890 Hradec Králové[1] – 22. srpna 1940 Praha[2]) byl český spisovatel a voják.

V legiích

V roce 1914 byl povolán do armády a absolvoval důstojnický kurs. V první světové válce byl nasazen na ruské frontě o vánocích 1915 přešel k Rusům. Po pobytu v zajateckých táborech vstoupil do československých legií v Rusku.[p 1] Účastnil se bitvy u Zborova, po ní doprovázel v Rusku T. G. Masaryka a v letech 1917–1918 byl redaktorem časopisu Československý voják. S legiemi se zúčastnil cesty Sibiří a v roce 1919 byl členem delegace s vojensko-politickým posláním do USA a Francie. Do 31. prosince 1919 dosáhl hodnosti podplukovníka.[3][4]

Po návratu do vlasti

Po návratu do Československa se ve službách československé armády stal plukovníkem, v dubnu 1931 byl povýšen na brigádního generála.[5]

Roku 1919 mu britský král udělil Řád za vynikající službu (Distinguished Service Order), ve Francii získal Řád čestné legie; tato vyznamenání po Mnichovské dohodě vrátil.[6]

V letech 1920–1929 byl ředitelem Památníku odboje a v letech 1929–1939 a po jeho sloučení s dalšími institucemi do Památníku národního osvobození se stal jeho ředitelem.[p 2] Od roku 1929 se angažoval i politicky, ale jen jako nestraní (jako voják nemohl být totiž členem žádné politické strany).

Legionářská literatura

Po první světové válce byl ovlivněn svou působností v legiích. Činnost legionářů oslavoval, jeho dílo po roce 1946 v socialistickém Československu nevycházelo.

- Lví srdce – 1919, básnická sbírka oslavující legie
- Zborov – poprvé vyšlo samostatně v Čeljabinsku 1918;[14] později báseň součástí sbírky Lví srdce, jejíž zhudebnění pro sbor od Rudolfa Karla vyšlo tiskem roku 1927.
- Ohnivý drak – 1921, kronika posledních let monarchie, vypuknutí války a první dezerce na frontě.
- Veliké dny – 1923, zobrazuje vznik legií až po bitvu u Zborova.
- Ostrov v bouři – 1925, ukazuje zmatky na Ukrajině při říjnové revoluci.
- Mohutný sen – 1926, líčí účinkování legií na severu (Zborov) a jejich probíjení na východ (Vladivostok).

- Za domovinu – 1926, přibližuje mládeži působení legií na frontách I. světové války ve formě povídek.
- Anabase – 1927, poslední měsíce na Dálném východě.
- Medvídci presidenta Masaryka – 1927, vázaná kniha legionářských povídek pro mládež
- Plukovník Švec – 1928, divadelní hra o třech dějstvích o veliteli (Penza, Kazaň, Aksakovo), který se zastřelí, aby zastavil rozpad morálky.
- Legenda o Barabášovi – 1932, román, který je obdobou Dona Quijota. Hlavní postavou je zde kapitán Barabáš a jeho sluha, román někdy bývá chápán jako polemika s Haškovým Švejkem.
- O našich legionářích, dětech a zvířátkách na Sibiři – 1923, vyprávění vlastních vzpomínek pro děti

František Langer

František Langer (3. března 1888 Královské Vinohrady – 2. srpna 1965 Praha) byl československý spisovatel, dramatik a vojenský lékař.

V letech 1912 – 1914 redigoval Umělecký měsíčník, což byl list Skupiny výtvarných umělců, jejímž byl členem.[2] Ihned po dostudování byl odveden jako voják na haličskou frontu. V roce 1916 se nechal u Černovic na ruské frontě zajmout a byl pak internován v různých zajateckých táborech v Povolží [3]. V roce 1917 vstoupil do československých legií v Rusku, kde se stal později šéflékařem 1. pluku legií v Rusku. Kromě lékařské praxe psal do legionářských časopisů a staral se o kulturní činnost.

Po návratu z první světové války přes Japonsko a Čínu (1920) pracoval v Praze jako vojenský lékař, přičemž pravidelně přispíval do Lidových novin.

Dramata

Po první světové válce se zaměřil na dramatickou tvorbu, kde se zabýval především otázkami zločinu, viny a trestu. Dalším tématem mu byly legie, či spojení těchto dvou témat.

- Svatý Václav (1912) - Langerova dramatická jevištní prvotina. Veršem psaná tragédie o skonu sv. Václava, jenž byl uskutečněn pletichami jeho matky Drahomíry.
- Listy z kroniky legií
- Ráno (1917)
- Vítězové - skladba sestávající ze 3 dramatických obrazů: Vzdání se 28. pluku (1920), Zborov (1920) a Na Sibiřské magistrále (1923).
- Dvaasedmdesátka (1937)
- Jízdní hlídka (1935) – v tomto legionářském díle, které bylo v roce 1936 i zfilmováno, oslavil lidské hrdinství a solidaritu čs. legionářů.

Josef Kopta

Josef Kopta (16. června 1894 Libochovice[1] – 3. dubna 1962 Praha) byl český spisovatel a novinář.

Původním povoláním byl bankovní úředník. V první světové válce vstoupil do československých legií v Rusku. Po návratu z války se věnoval pouze literární činnosti. Byl redaktorem Národního osvobození a Lidových novin.

Poezie

Začal jako básník, jeho skladby byly nevýrazné:

- Cestou k osvobození – 1919
- Nejvěrnější hlas

Romány

Po těchto sbírkách začal psát romány, zde Kopta směřuje psychologii svých postav. Byl úspěšnější v povídkách, nebo kratších románech:

- Třetí rota – 1924 na osudech jedné rotu sleduje nejen osudy vojáků, ale i politickou situaci v Rusku po roce 1914.
- Revoluce – 1925
- Třetí rota na magistrále – 1927, líčí přechod přes Sibiř
- Jak vznikala Třetí rota – 1929
- Třetí rota doma – 1934, o osudech legionářů po návratu do vlasti o střetu jejich ideálů a skutečnosti.
- Jejich lidská tvář – 1927
- Cesta do Moskvy – 1928
- Legionářské povídky – 1. díl 1928, 2. díl 1936
- Naše legie v Rusku – 1932

Jaroslav Hašek

Jaroslav Hašek (30. dubna 1883 Praha-Nové Město[1] – 3. ledna 1923 Lipnice nad Sázavou) byl český spisovatel, publicista a novinář, autor druhé nejprekládanější knihy české literatury (58 jazyků v roce 2013[2]), proslulých Osudů dobrého vojáka Švejka za světové války.

V době vypuknutí první světové války žil Hašek s kreslířem Josefem Ladou, který později ilustroval Dobrého vojáka Švejka.[13]

V roce 1915 Hašek narukoval v Českých Budějovicích k 91. pluku a s ním odjel na haličskou frontu v Rusku. O úmyslu narukovat téměř nikomu neřekl, byl proto nějakou dobu hledaný. Od září 1915 do léta 1916 byl v zajetí v táboře Totskoje a vstoupil do Československých legií. Poté byl odveden do čs. pluku, kde působil jako písař, emisar náborové komise a střelec. Pak byl přeložen ke spojovacímu oddílu, kulometnému oddílu (v němž se zúčastnil bitvy u

Zborova) a do kanceláře 1. pluku. Od listopadu 1917 do února 1918 publikoval v časopise Čechoslován a Čs. voják, byl mj. autorem řady protibolševických článků.

Koncem února 1918 vstoupil do Československé sociálně demokratické strany dělnické. Co vedlo Haška k opuštění myšlenky anarchismu a přijetí socialistických myšlenek, nikde neobjasní. V březnu se Československé legie vydaly na známou anabázi, s cílem připojit se k Západní frontě přes Vladivostok. Hašek s tím nesouhlasil a odjel do Moskvy, kde začal spolupracovat s bolševiky. V dubnu přestoupil z čs. legií do Rudé armády. Byl poslán do Samary, následující rok byl ředitelem armádní tiskárny v Ufě, náčelníkem oddělení pro práci s cizinci aj.[14] Na konci roku 1918 působil jako velitel oddílu Čuvašů v Rudé armádě a jako zástupce vojenského velitele bugulmského okresu. Poté působil na Sibiři, kde vydával několik časopisů. Jedním z nich byl také první časopis v burjatštině „Jur“ (Úsvit).[15] Pro Burjaty je Hašek dodnes "otcem národa", neboť vytvořil i burjatskou abecedu a založil tak národní písemnictví.

Roku 1920 byl v Irkutsku, kde působil jako člen městského sovětu,[16] zraněn při vražedném útoku.[17] Ve stejném roce onemocněl tyfem a v květnu se v Krasnojarsku oženil s tiskárenskou dělnicí Alexandrou Grigorjevnu Lvovovou, zvanou Šura, která o něj po onemocnění pečovala. Po návratu do Československa nebyl souzen za mnohoženství jen díky tomu, že v Rusku nebyl zrovna pořádek a neuznávaly se vzájemně různé mezinárodní smlouvy.

V prosinci 1920 přijel do Československa. Nejprve byl umístěn v Pardubicích v karanténě v stanici, 19. prosince se Šurou přijel do Prahy. Do Československa byl Sověty vyslán s cílem organizovat komunistické hnutí. V tom mu však zabránily dvě okolnosti: jednak na podporu kladenských nepokojů dostal od ruských úřadů částku 1 500 marek, která však byla zcela znehodnocena německou inflací. Navíc, ještě před Haškovým příjezdem do Prahy, byl v Československu zatčen Jaroslav Handlír, spojka ruských agentů, s nímž se měl Hašek kontaktovat. Tím pro Haška zájem o komunistickou politiku skončil a vrátil se ke svému bohémskému způsobu života. Navštěvoval hostince v Praze i okolí, v nichž psal své povídky. Mnoho historek z této doby sepsal Haškov přítel Zdeněk Matěj Kuděj.

25. srpna 1921 Hašek odjel s malířem Jaroslavem Panuškou a s manželkou Šurou do Lipnice nad Sázavou. V této době už byl vážně nemocný a nebezpečně obézní. V Lipnici začal psát své vrcholné dílo, Švejka. Nakonec se dostal do stavu, že nemohl psát, přesto dále diktoval kapitoly Švejka ve své ložnici. 3. ledna 1923 zemřel ochrnutím srdce. Poslední fotografie pochází z prosince 1922.

Jaroslav Kratochvíl

Jaroslav Kratochvíl (17. ledna 1885 Tučapy[1] – 20. března 1945 Terezín)[2] [2], byl český spisovatel.

J. Kratochvíl maturoval na gymnáziu roku 1900, poté studoval vysokou školu zemědělskou v Halle-Wittenberku (Německo), studia ukončil v roce

1906. V první světové válce byl zajat na ruské frontě, od roku 1916 působil jako důstojník v československých legiích v Rusku. Po návratu z Ruska (1920) získal místo úředníka státních lesů a statků.

Jeho díla jsou výrazně levicová, některá by mohla být označena jako agitační. Ve svých dílech vystupoval jako kritik legií, nebo spíše legendy, která o legiích byla šířena.

Cesta revoluce 1922 – popis jeho dojmů a zážitků z legií. Tato kniha je vlastně polemikou o významu legií, J. Kratochvíl zde dává najevo svůj souhlas s říjnovou revolucí.